

Mírová alternativa jaderné katastrofě

Ve světě vznikly a již několik desetiletí působí dvě protichůdné tradice. Na jedné straně je to tradice, že státy Varšavské smlouvy v době narůstání nebezpečí války vystoupí s konkrétní platformou ozdravení mezinárodního napětí a upevnění míru a bezpečnosti. Milníky této tradice tvoří zasedání politického poradního výboru Varšavské smlouvy. Z tohoto hlediska připadá důležité místo poslednímu politickému poradnímu výboru Varšavské smlouvy v Praze ve dnech 4.—5. ledna 1983. Toto zasedání schválilo Politickou deklaraci členských států Varšavské smlouvy. Sovětské vrcholné stranické a státní orgány význam pražského zasedání vymezily takto: „V souladu s tradicí nejvyšší představitelé spojených socialistických států společně analyzovali nynější situaci v Evropě a ve světě a stanovili další dohodnuté akce bratrských zemí v boji proti válečnému nebezpečí, za zachování a prohloubení procesu uvolňování napětí a za rozvoj mezinárodní spolupráce.“ [Sovětské představitelé k pražskému zasedání. Rudé právo, 8. ledna 1983.]

Na druhé straně existuje tradice, že vedoucí představitelé států NATO každý mírový návrh socialistických zemí zpochybňují, odmítají a obvykle označují za propagandistický trik. Tradici neporušili ani ve vztahu k poslední Politické deklaraci členských států Varšavské smlouvy. Z tohoto postoje Západu není možné vyvodit závěr, že poslední mírové návrhy států Varšavské smlouvy nemohou v té či oné podobě být realizovány. Proč? Především

proto, že v současných mezinárodních vztazích existuje větší síla než přání a vůle vládnoucích kruhů USA a ostatních států NATO. Tuto sílu tvoří řada faktorů: poměr třídních sil ve světě, vojenskostrategická rovnováha mezi socialismem a kapitalismem, neschopnost imperialismu dosáhnout strategického cíle zničit socialismus válkou a další.

Historická zkušenost ukazuje, že státy NATO zaujaly rigorózně odmítavý postoj k myšlence svolat celoevropskou konferenci, která by projednala otázky zajištění bezpečnosti v Evropě a svolání celoevropské konference, jak formulovalo bukturešské zasedání politického poradního výboru Varšavské smlouvy v červenci 1966. Přes četné obstrukce států NATO byla nakonec myšlenka konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě akceptována. V roce 1975 se v Helsinkách sešla konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, která schválila významný dokument — Závěrečný akt. Tak tomu bylo i v dalších případech. Svědčí to o tom, že žádná konstruktivní mírová myšlenka socialistických států se neprosadila do mezinárodního života snadno a bez boje.

Jednání a závěry pražského zasedání politického poradního výboru Varšavské smlouvy podminila řada základních mezinárodních skutečností a souvislostí. K nejdůležitějším patří především tyto:

1. Hluboká krize soudobého kapitalismu, která se v rozdílném rozsahu promítá do celého světa. Působí tendence ke vše-

obecnému zhoršování podmínek kapitalistické reprodukce, zostruje se mezimperialistický boj a prudce narůstá nezaměstnanost. Úroveň nezaměstnanosti v zemích EHS vzrostla ze 4,3 % v roce 1975 na 8,9 % koncem roku 1981. V USA dosáhla v srpnu 1982 nejvyššího indexu — 9,8 % od doby „velké deprese“ v letech 1929—1933. [Otázky míru a socialismu, č. 10/1982, s. 93.] Počet lidí bez práce v Severní Americe a v západní Evropě překročil 22 miliónů, což je nejvyšší úroveň od konce druhé světové války. Vedoucí představitelé kapitalistického světa se snaží nalézt východisko ze současné krize kapitalismu na úkor pracujících svých zemí ekonomickou diskriminací socialistických zemí, zvýšeným neokolonialistickým vykořisťováním rozvojových zemí a stupňováním závodů ve zbrojení. Nynější krize kapitalismu je spjata s růstem vlivu představitelů militarismu a vojenskoprůmyslového komplexu na veškerou politiku kapitalistických zemí. V některých kapitalistických státech narůstají tendence neofašismu. To vše je spjata s narůstáním dobrodružnosti politiky, zvláště USA.

2. Narůstání nebezpečí války, především jaderné, které souvisí s rozšiřováním materiálních příprav států NATO na válku. V roce 1982 činily přímé vojenské výdaje států NATO 322,3 miliard dolarů. 69 % z toho připadá na USA. Zvyšování vojenských rozpočtů států NATO o 3 % v reálné hodnotě ročně již nepokládá vláda R. Reagana za dostačující, požaduje nárůst o 4 %, když vojenský rozpočet USA má růst v průměru o 8 %. USA vyžadují od států NATO zvýšení vojenských rozpočtů proti předchozímu roku o 31,2 miliard dolarů. Materiální přípravy států NATO na válku doprovází mnoho důležitých jevů, např.: zdokonalování technologie zbraní, rozvoj nových zbraňových systémů, jaderných i klasických, výroba a rozvoj těch druhů zbraní, které jsou předurčeny pro prvý úder, dislokační změny v rozmístění amerických raket středního doletu v Evropě, které by ve svých důsledcích zasáhly oblast strategie, řešení protiraketových systémů zbraní, úsilí o využití kosmického prostoru pro válečné účely a mnoho dalších.

USA zdůvodňují orientaci materiálních příprav na válku tzv. vojenskou převahou SSSR a Varšavské smlouvy nad USA a NATO. Nedůvěry v Sovětský svaz a ostatní členské země Varšavské smlouvy je zapotřebí k tomu, aby lidé uvěřili, že americká vláda a vlády ostatních států NATO neměly žádnou alternativu k vyzbrojování, že politika uvolňování napětí se přezila.

Politická orientace USA na konfrontaci s SSSR a dalšími socialistickými státy se stala klíčovým faktorem jejich politiky. V době od zasedání politického poradního výboru Varšavské smlouvy ve Varšavě v květnu 1980 a v Praze v lednu 1983 ve světě proběhlo více než 15 vojenských konfliktů a válek, které přímo či nepřímo vyprovokovaly imperialistické státy. Jen v roce 1982 proběhly tyto války:

- mezi Írákem a Íránem, která probíhá již několik let,
- mezi Velkou Británií a Argentinou o Malvin; válka začala v dubnu a trvala přes dva měsíce,
- Izrael dne 6. června 1982 napadl Libanon a obsadil více než polovinu země,
- nevyhlášená válka USA proti revolučním silám Afghánské lidové demokratické republiky, která probíhá od roku 1980,
- občanská válka v Čadu a Salvádoru.

Vojenské konflikty a lokální války ohrožují mír a mezinárodní bezpečnost, protože by se mohly za určitých okolností stát zdrojem širšího konfliktu (války).

Orientace na rozšiřování sféry působnosti NATO mimo Evropu zvyšuje nebezpečí pro osvobozené země a rozšiřuje pásmo konfrontace mezi státy. To zvyšuje nebezpečí konfliktu mezi kapitalistickými a socialistickými státy.

3. Růst potřeby všestranné spolupráce socialistických zemí, jejich společného boje za mír a mezinárodní bezpečnost a širší výměny zkušeností ze socialistické a komunistické výstavby. Socialistické země musí čelit důsledkům hluboké krize kapitalistického světa, zostřeným diskriminačním opatřením imperialismu a stupňujícím se závodům ve zbrojení. Jestliže státy Varšavské smlouvy musí vyčlenit značnou část rozpočtových prostředků na upevnění své obranyschopnosti, pak je tím odčerpávají mírové výstavbě. Udržování vojenskostrategické rovnováhy mezi SSSR a USA a mezi Varšavskou smlouvou a NATO klade na socialistické země stále větší ekonomické, vědecké a jiné požadavky. Hlavní tíha těchto nákladů připadá na SSSR.

Dynamika ekonomického rozvoje socialistických zemí nastolila některé problémy, např. požadavek obnovit vyváženost ekonomického vývoje, problematiku spotřeby energie v národním hospodářství, komplex potravinových otázek, zvýšení efektivnosti mezinárodního hospodářství a zlepšování jeho řízení, splácení dluhů západním bankám a další. Státy Varšavské smlouvy řešily důležité otázky v souvislosti s vývojem událostí v PLR (po srpnu 1980), kdy se tato bratrská země

stala přechodně oslabeným článkem socialistického systému.

Státy NATO vynaložily maximální úsilí, aby využily událostí v Polsku k oslabení Varšavské smlouvy a k narušení jednoty socialistických zemí. Státy Varšavské smlouvy citlivým způsobem řeší spojování globálních zájmů celého společenství se zájmy každé jednotlivé členské země.

Generální tajemník ÚV KSSS J. V. Andropov i v souvislosti se zasedáním politického poradního výboru Varšavské smlouvy v Praze prohlásil: "... odpověď na zámeř agresivních imperialistických kruhů potlačit socialismus musí být další upevnění naší jednoty, našeho hospodářského a branného potenciálu. Je na místě říci, že s tím bezprostředně souvisí jak bezpečnost našich zemí, tak i osud světa jako celku." (Rudé právo, 6. ledna 1983.)

V průběhu roku 1982 byly obnoveny styky mezi SSSR a ČLR a byl zahájen dialog o normalizaci vztahů mezi oběma největšími socialistickými státy. Tento krok podpořily všechny socialistické státy, protože svým významem a dosahem překračuje rámec dvoustranných vztahů. Do jisté míry snižuje možnost USA kalkulovat v politice vůči SSSR s tzv. "čínskou kartou".

4. Zvýšená aktivita světového mírového hnutí. Jedním z charakteristických rysů politického vývoje kapitalistické Evropy koncem sedmdesátých a na začátku osmdesátých let se stal mohutný rozmach všeobecné demokratického, národního protiválečného hnutí. Toto hnutí nabylo na síle, vlivu a aktivitě a změnilo se ve faktor přímo či nepřímo ovlivňující politické postoje nejen levicových stran, ale i pravicových stran, vnitřní i vnější postavení a politiku vlád jednotlivých zemí, nevyjímaje USA a ostatní mocenská centra imperialistického světa.

Význam mírového protiválečného hnutí v Evropě souvisí s některými důležitými skutečnostmi. Z Evropy vyšlehl plameny dvou světových válek, které si vyžádaly veliké oběti. Západní Evropa představuje jedno ze tří center soudobého imperialismu. (Členské státy EHS se rozkládají na území v rozsahu přibližně 1,5 % z celkové území kapitalistické světové soustavy. Přičemž se podílí 25 % na celkové kapitalistické průmyslové výrobě, 12 % na výrobě obilí, 24 % na výrobě masa, 27 % na výrobě mléka. Koncentrace výrobních kapacit v přepočtu na jednotku plochy je 4× vyšší než v USA a 17× vyšší než průměrné ukazatele světové kapitalistické soustavy.) V Evropě proti sobě stojí hlavní vojenskopolitické organizace — Varšavská smlouva a NATO a jsou na tomto kontinentě soustředěny největší

pozemní a letecké vojenské síly socialismu a imperialismu.

Tyto a mnohé další skutečnosti vzal v úvahu politický poradní výbor při koncipování závěrů a návrhů obsažených v politické deklaraci. Při hodnocení současné situace dospěl k závěru, že v důsledku další aktivizace agresivních sil vývoj událostí ve světě nabývá na stále nebezpečnějším rázu. Proces uvolňování je v současné době ohrožen, spolupráce je nahrazována konfrontací, závody ve zbrojení přecházejí do nové, mnohem nebezpečnější etapy a jsou do nich zapojovány všechny druhy zbraní jak jaderných, tak konvenčních, všechny druhy vojenské činnosti a prakticky všechny části světa.

Politický poradní výbor ukázal, že politika stupňování zbrojení, kterou provádějí USA a někteří jejích spojenci, jim nepropůjčí vojenskou převahu o níž usilují, ale povede k narušení stability mezinárodních vztahů, ke zvýšení úrovně vojenské konfrontace. Vzhledem k tomu, že jaderné zbraně a ostatní prostředky hromadného ničení budou ještě složitější, stane se vypracování mezinárodních dohod o jejich omezení a snížení ještě obtížnější než je dnes.

Proto státy zastoupené na zasedání považují za nutné, dokud existuje možnost zastavit horečné zbrojení a přejít k odzbrojení, zahájit bez prodlení jednání. Tak jako vždy v minulosti, tak i na posledním zasedání přišly členské státy Varšavské smlouvy s celou škálou návrhů, které pro jednání vytvářejí rozumnou základnu. Vycházejí z předpokladu zachování vojenské rovnováhy z principu rovnosti a stejné bezpečnosti jednajících stran.

Tím naše země pokračují v důsledné mírové politice, která respektuje zájmy národů a států Evropy i celého světa. Jen v období po Helsinské konferenci přišly s řadou významných mírových iniciativ. Na bukeureštském zasedání politického poradního výboru v roce 1976 byl předložen návrh na uzavření Smlouvy o vzájemném nepoužití jaderných zbraní jako první mezi signatářskými státy Závěrečného aktu konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Moskevské zasedání v listopadu 1978 a Varšavské zasedání v květnu 1980 předložilo rovněž řadu návrhů směřujících k zastavení závodů ve zbrojení, k odzbrojení a k posílení ovzduší důvěry.

Členské státy Severoatlantického paktu tyto návrhy ignorovaly. Ve všech případech jim chyběla ochota přistoupit ke konkrétním jednáním, ochota přispět k řešení neodkladných vojenskopolitických problémů.

Přes tyto nevlídné akty se členské státy Varšavské smlouvy nenechávají odradit od svých mírových snah. Z pražského zasedání se opětovně obrací k státům NATO s výzvou přijmout nový vzájemný závazek mezinárodně právní povahy — uzavřít Smlouvu o vzájemném nepoužití vojenské síly a zachování mírových vztahů. Jádrem smlouvy by se měl stát vzájemný závazek členských států obou svazků nepoužít proti sobě jako první jaderné zbraně ani konvenční zbraně, a tudíž nepoužít proti sobě jako první vojenskou sílu vůbec. Představitelé některých členských států NATO se snaží tento návrh odmítnout s poukazem na to, že jeho obsah je možno s různými obměnami nalézt v řadě politických či mezinárodně právních dokumentů, jako např. v Chartě OSN, v definici agrese přijaté Valným shromážděním OSN v roce 1974 nebo v Závěrečném aktu KEBS apod. Ve skutečnosti se chtějí vyhnout, především USA, převzetí závazku, který by jim bránil ve vedení prvního úderu, se kterým jejich strategie počítá. A právě takový závazek — o vzájemném nepoužití jako první jaderných i konvenčních zbraní a též o nepoužití vojenské síly jako první — je v navrhované smlouvě formulován poprvé. Podobný závazek státy NATO dosud nepřevzaly. Nejde tudíž o opakování již přijatých závazků, ale o zásadní odmítnutí závazku, který je pro účinnou strategii států NATO nepřijatelný.

Je nesporné, že odmítnutí podobného závazku státy NATO nepřispívá k nastolení ovzduší důvěry a vzájemného porozumění. Naopak jeho přijetí a praktická realizace by významně přispěla k posílení bezpečnosti a důvěry v Evropě i všude tam, kde existuje možnost střetu obou těchto vojenskopolitických svazků. Navíc, pokud by byl rozšířen o závazek nepoužít síly proti třetím zemím, jak to navrhuje státy zúčastněné na pražském zasedání, znamenalo by to důležitý přínos pro upevnění míru a celosvětové bezpečnosti.

Ke smlouvě, kterou navrhuje členské země Varšavské smlouvy, by se mohly připojit další zainteresované evropské státy a zúčastnit se jejího vypracování a podpisu. Dále: „Tato smlouva by od samého počátku byla rovněž otevřena k přístupu dalším státům světa, které projeví takové přání, jako jejím rovnoprávným účastníkem.“ (Rudé právo, 7. ledna 1983.)

Při rozboru situace, která vzniká v daném okamžiku v Evropě, účastníci zasedání poukázali na velmi vážné nebezpečí, které představuje pro evropské národy záměr NATO realizovat své rozhodnutí o rozmístění nových amerických raket

středního doletu, vyhlášené v tzv. dvojím usnesení na prosincovém zasedání rady NATO v roce 1979 a znovu potvrzené v prosinci 1982. Členské státy Varšavské smlouvy se domnívají, že nejlepším řešením by bylo úplné odstranění z Evropy jaderné zbraně jak středního doletu, tak i taktické. Pokud v současné době není takovéto, skutečně nulové řešení možné, pak považují za účelné radikální snížení jaderných prostředků středního doletu v Evropě na základě zásady rovnosti a stejné bezpečnosti. V tomto směru byl na zasedání oceněn přínos Sovětského svazu v jeho návrzích z 21. prosince 1982.

Státy zúčastněné na zasedání vycházely z předpokladu, že jednání o těchto a dalších předkládaných návrzích, podobně jako jednání ve Vídni, Madridu a Ženevě mohou být úspěšná pouze za předpokladu, že bude posláno ovzduší vzájemné důvěry mezi státy, což není možné bez respektování principu rovnosti a stejné bezpečnosti zúčastněných stran. Vyzýváje to zároveň s rozvojem politického dialogu a přijetím odpovídajících závazků a opatření v hospodářské a vojenské oblasti šíření pravdivých informací, zřeknutí se velmocenských nároků, propagování rasismu, šovinismu a nacionální výlučnosti, snah poučovat jiné národy, jak si mají zaříditi svůj vlastní život, hlásání násilí a rozdmýchávání válečné psychózy.

Řešení otázky války a míru v soudobém světě do značné míry závisí na tom, zda se podaří odstranit nedůvěru a snížit úroveň konfrontace mezi oběma největšími vojenskopolitickými svazky — Varšavskou smlouvou a Severoatlantickým paktem. Ozbrojený konflikt mezi nimi by měl katastrofální důsledky pro lidstvo. Vzhledem k současné vyhrčené situaci jsou nezbytná okamžitá a účinná opatření, která by oslabila nedůvěru mezi oběma svazky a zmírnila obavy z možné agrese.

Členské státy Varšavské smlouvy neustálí o získání vojenské převahy nad členskými státy Severoatlantického paktu, nemají v úmyslu napadnout tyto státy ani jakoukoli jinou zemi v Evropě nebo za jejími hranicemi. Socialistické státy mají jediný zájem — budovat v podmínkách míru a všestranné spolupráce s ostatními zeměmi socialistickou společnost, komunismus, zajišťovat rostoucí potřeby lidí, zabezpečovat vysokou životní úroveň pracujících svých zemí. Proto upřímně a nezištně navrhuji zemím NATO jednání o otázkách, které jsou dnes pro všechny životně důležité a které je nutné vyřešit za jednacím stolem, pokud se chceme vyhnout válečnému střetu.

Všechny tyto mírové iniciativy členských zemí Varšavské smlouvy nenacházejí bohužel u států Severoatlantického paktu náležitou odezvu. Spíš než na mírové soužití, jednání a spolupráci se orientují na konfrontaci, na získání vojenské převahy, na vítězství v jaderné válce.

Současně se prosazuje další tendence, spjatá s růstem mírového hnutí ve většině států Severoatlantického paktu, která omezuje možnosti antikomunistických sil zvlášť v politické a ekonomické oblasti. Vládnoucí kruhy imperialistických zemí, aby neohrozily své třídní pozice, musí brát tuto tendenci v úvahu. Výrazný růst mírového hnutí a vážné ekonomické problémy tak oslabují konfrontační politiku USA a dalších zemí NATO, posilují možnost řešení mezinárodních politických problémů cestou jednání.

Návrhy pražského zasedání politického poradního výboru představují vyvrcholení dosavadního zahraničně politického úsilí socialistických zemí při řešení otázky evropské bezpečnosti a spolupráce států s rozdílným společenským zřízením. Představují ucelený systém řešení problémů evropské bezpečnosti, který překračuje Závěrečný akt helsinské konference a tím otevírá cestu ke snížení konfrontace v této části světa a odvrácení nebezpečí nové války, především jaderné. Jde o koncepci, která směřuje k uvolňování napětí a jeho dalšího rozvíjení i ve vojenské oblasti.

Evropa a svět se tak ocitly na křižovatce dějin. Politická deklarace států Varšavské smlouvy přijatá v Praze v lednu 1983 zdůrazňuje: "... jakékoli kalkulace na vítězství v jaderné válce po jejím rozpoutání jsou nesmyslné. V jaderné válce pokud by byla rozpoutána, nemůže být vítězů. Tato válka by nevyhnutelně vedla k záhubě celých národů, k nesmírnému zničení a katastrofálním následkům pro civilizaci a samotný život na Zemi." (Politická deklarace členských států Varšavské smlouvy. Rudé právo, 7. ledna 1983.) Proti imperialistické politice příprav jaderné války staví členské státy Varšavské smlouvy alternativu odvrácení jaderné války, upevnění míru a mezinárodní bezpečnosti. K dosažení míru nestačí jen kritika agresivní politiky imperialismu a jen předkládání mírových návrhů. To vše je důležité, má to svůj význam. Tvoří to sou-

část mírové iniciativy socialistických zemí. Avšak k zajištění bezpečnosti států Varšavské smlouvy a míru je třeba reálné politické, ekonomické a vojenské síly a neustálý boj proti imperialismu. Reálnou silou států Varšavské smlouvy tvoří mnoho komponentů, např.: vyrábějí jednu třetinu světové průmyslové výroby, disponují potřebnou vojenskou silou, jejíž hodnota je vyjádřena ve vojenskostrategické rovnováze, díky SSSR mají vše potřebné k výrobě všech druhů zbraní a další. Generální tajemník ÚV KSSS J. V. Andropov při oslavách 60. výročí vzniku SSSR prohlásil: „Programy dalšího stupňování zbrojení nedonutí Sovětský svaz k jednostranným ústupkům. Vyprovokování americkou stranou budeme nuceni odpovídat rozmístěním vlastních odpovídajících systémů zbraní: na MX obdobnou raketou, na americkou střelu s plochou dráhou letu a dlouhým doletem svou vlastní střelou s plochou dráhou letu a dlouhým doletem, kterou už zkoušíme.“ (Rudé právo, 22. prosince 1982.)

Členské státy Varšavské smlouvy však rozhodně vystupují proti fatálnímu pojetí nevyhnutelnosti všeobecné termojaderné války. Imperialistická propaganda sice vnučuje národům přesvědčení, že v boji proti rostoucímu válečnému nebezpečí jsou bezbranné, avšak členské státy Varšavské smlouvy v Politické deklaraci zdůrazňují: „Státy zastoupené na zasedání jsou proto přesvědčeny, že ať je situace ve světě jakkoli složitá, možnosti překonat nebezpečnou etapu v mezinárodních vztazích existují. Současný vývoj událostí musí a může být zastaven a obrácen směrem, který odpovídá tužbám národů.“ (Politická deklarace členských států Varšavské smlouvy. Rudé právo, 7. ledna 1983.)

Mírová strategie členských států Varšavské smlouvy nepodceňuje reálné nebezpečí, které pro mír představují imperialistické síly. Tato strategie není ani výrazem jejich slabosti. Konečně tato strategie nevylučuje péči o obranyschopnost. Hlavním cílem budování obranného potenciálu států Varšavské smlouvy byla a zůstává obrana pokojné výstavby socialismu a komunismu. Tento potenciál slouží věci míru a bezpečnosti všech národů a křídí agresivní záměry reakčních kruhů imperialismu.